

Estonian säihkyvä avaus

Estonia-teatterin suureksi juh-laksi muodostunut avajaisnäytöntö ei ollut pelkästään näyttö eestiläisen ooperataiteen korkeasta tasosta, vielä vähemmän pelkkä veljellinen kädenojennus. Verdin varhais-tuotantoon kuuluvan *Attilan* väke-vä ja säihkyvä esitys oli myös eurooppalainen taidetapahtuma ja sellaisena uusi muistutus ooppera-taiteen keskeisestä asemasta länsi-maisen kulttuuritradition puolusta-misessa ajan hajottavilta voimilta.

Eestiläiset vieraat voivatkin heti kättelyssä unohtaa arvelunsa, että heidän aikaansaannostensa mah-dollisilta puutteilta ummistettaisiin täällä silmät ja korvat veljeyden merkeissä. Estonia-teatterin vierai-lu ainakin alkoi kansainvälisenä oopperavierailuna, ja sellaisena se myös otetaan täällä vastaan.

Tottahan tämän esityksen hen-gen, jopa teosvalinnankin, voi kokea kansallisen identiteetin korostamistarpeesta johtuvana. Olihan *Attila* keskeisiä teoksia siinä oop-eroitten sarjassa, joka teki Ver-distä Italian yhdentymisen symbolin ja samalla latinalaisen kulttuurin johtotähden sen taistelussa tuon ajan hunneja vastaan. Kansallinen ylpeys, isänmaanrakkaus, itsensä uhraaminen vapauden puolesta ovat sen keskeisiä teemoja, mistä johtuen sen yleisilme on pin-nalta julistava ja naivi, sen kompo-sitio yksinkertainen, sen emotio-naalinen ulottuvuus Verdin myö-hempiin saavutuksiin verrattuna suppea.

Oli kuitenkin kiintoisaa todeta, ettei Verdi edes tässä varhaisvai-heessaan, jolloin hänen "psykologiset" oopperansa olivat vielä edessäpäin, esitä *Attilaa* pelkkänä Jumalan vitsana, pahan ruumiillis-tumana. Verdille ei tunnu riittä-neen historian kuva julmasta mut-ta oikeamielisestä, käytökseltään hillitystä soturista. Verdin *Attila* on ulotteisempi, samalla kertaa demonisempi ja inhimillisempi,

MUSIIKKI

Verdin Attila Estonia-teatterin vierailunäytöntönä Kansallisoopperassa. Musiikinjohto Eri Klas, ohjaus Arne Mikk, lavasteet ja puvut Eldor Renter. Päärooleissa Mati Palm, Tiit Kuusik, Solveig Raja, Hendrik Krumm.

eräänlainen traagisen pakon ajama kohtalon voima.

Tästä samoin kuin muutamasta muusta terävästä musiikillisesta luonnekuvasta johtuen oopperan ideologisen julkisivun alle kätkeytyy myös moninaisten ihmissuhteiden verkosto, kansojen draamaan kätkeytyy yksilöitten draama.

Tuon piirteen alleviivaaminen kohottikin mielestäni Estonia-teatterin esityksen yleisinhimilliselle ja eurooppalaiselle tasolle. Ilman Mati Palm, Tiit Kuusikin, Solveig Rajan ja Hendrik Krummin loistavia roolisuorituksia kokonaisuus olisi nimittäin hyvinkin saattanut jäädä pelkäksi kansalliseksi monumentiksi, sillä Arne Mikkin toimiva mutta sovinnainen ohjaus ei mielestäni juuri pyrkinyt teoksen kätkeytyä mahdollisuuksia va-lottamaan.

Sotajoukot ahtaalla lavalla

Tottahan tuohon on pakko tois-saalta todeta, että kun ohjaajan on väkisin mahdutettava ahtaalle la-vallemme hunnien laumat ja roomalaisten sotajoukot, gepidit ja itägootit, druidit ja Aquilejan neidot, papit ja rahvaat, erakot ja or-jat, Rooman tyttäret ja lapset ja monet muut tuon hävityksen ajan maankiertäjät, niiden elävään ja draamallisesti otolliseen liikutte-luun ei juuri mahdollisuuksia jää.

Ehkäpä sijaa olisi kuitenkin löy-tynyt samalla kertaa modernim-malle ja realistisemmalle ilmaisul-le. Arne Mikk on oivaltanut Ver-din komposition, mikä on hänen työnsä vankka perusta, mutta mie-lestäni hän ei ole halunnut tai osannut luoda teosta tältä pohjalta uudelleen.

Eldor Renterin lavasteet ja pu-vut olivat nekin jostain toisesta maailmasta. Raunioitunut ja avara Eurooppa kuvastui niissä romanti-sena ja mystisenä, satuväritteisenä ja varoen tyylliteltynä. Verdin ajan henkeä tunnuttiin etsiskelevän myös tässä.

Loistavat solistit, hieno ensemble

Osittain tuo ohjauksellinen ote kaavamaisesti myös solistien esityksiä. Draamallisesti merkitevinä persoonallisuuksina he pääsivätkin esille lähinnä loistavien laulusuori-tustensa ansiosta.

Mati Palm ylti mielestäni ehympään tulokseen näyttämöilmaisun ja laulun yhdistämisessä. Hänen *Attilansa* oli mefistomainen ja ra-ju, mutta myös ahdistuneen itse-tarkkailun leimaama. Tuolla emo-tionaalisella suuruudella oli täysi vastineensa Palm in upeassa bassos-sa, jolla hän rakensi yhden illan voimakkaimmista henkilökuvista.

Voittoisa oli myös oopperan ai-noan mutta sitäkin vaativamman naisroolin Odabellan toteutus. Solveig Raja tosin aloitti mielestäni jotenkin varovaisesti, sai kuitenkin pian raivoavan italiattaren kaksi oktaavia ylittäviin kuvioihin hyistä kirkkautta, ennen muuta kuitenkin kasvoi kutsumuksensa myötä il-maisuvoimaiseksi ja häikäisevän varmaksi suureksi naisshahmoksi.

Noihin verrattuna Tiit Kuusikin kuva roomalaisesta sotapäälliköstä jäi sovinnaisemmaksi käskijän ku-vaksi, aitojen eleitten ja ooppera-maneerien yhdistelmäksi. Hänen

upeaa, samalla kertaa alkuvoimais-ta ja kultivoitua laulusuoritustaan tuo kommentti ei koske, tältä osin Kuusik ylti hänkin korkealle kansainväliselle tasolle.

Hendrik Krumm sai puolestaan tenoriinsa muhkean määrän sankarin hohtoa ja kuvasi vaikuttavasti myös tunneasteikkonsa selkeitä sä-vyjä, olkoonkin, ettei hänen säde-kehänsä mielestäni yltänyt aivan samaan kirkkauteen kuin kolmen edellämainitun. Vähäisemmissä rooleissa lauloivat ja näyttelivät varmasti ja tyylikkäästi Mait Robas Uldinona, josta jostain syystä oli tehty verraten iäkäs, ja Uno Kreen ilmestyksenomaisena vanha-na roomalaisena.

Solistit erottuivat, mutta eivät ir-ronneet. Päinvastoin, yksi Estonia-teatterin toteutuksen leimallisim-mista piirteistä oli sen hyvä en-semble, josta nuo suuret roolit kasvoivat esiin sen orgaanisina osi-na.

Tämä oli tietenkin ratkaisevalta osalta musiikin johdosta vastan-neen Eri Klasin ansiota, joka loi hienon kokonaisuuden paitsi täsmällisyydellään myös osuvilla tempoillaan ja tehokkailla nousuillaan. Tähän kuuluu myös varaukseton tunnustus kuorolle ja orkesterille niitten valovoimaisista suorituksista. Eestiläisten laulajien taiteesta on meillä silloin tällöin toki saatu aikaisemminkin nauttia. Nyt tar-joutui tilaisuus saada tuntumaa myös eestiläisten hienoon soitin-kulttuuriin, jota kenties kelpaisi joskus esitellä aivan omana tilai-suutenaankin.

Tämä oli ensimmäinen tilaisuus todeta, että talo on miellyttävästi pesty kasvonsa, jos siihen aikaa-kin meni. Mitä eri tekniset uudis-tukset merkitsevät, selvinnee alku-hankaluuksien jälkeen. Tällä ker-ralla saatiin näyttönä mahdolli-suuksista muun muassa joukko hienoja valotehoja väärissä pai-koissa.

OLAVI KAUKO

Tiit Kuusik (vas.) roomalaisena sotapäällikkönä Aetiuksena ja Mati Palm Attilana

Laulajaveteraani tyrmäsi kuulijat

Tunnelmat Tallinnan Estonia-teatterin vierailun ensimmäisen illan päättyessä tiistaina olivat kuin paremmassakin urheilukilpailussa: juhla-asuinen yleisö intoutui huutamaan bravo-huutoja kurkunkunsa käheäksi. Jokainen esiintyjä sai näitä huutoja reilun annoksen, mutta silti ei jäänyt epäilystä siitä, kuka kohosi illan ykkössankariksi. Hän oli barytoni Tiit Kuusik, mies mitä uljaimmassa äänessä 68 ikävuodesta huolimatta.

Kun Oiva Soini muutama vuosi ennen kuolemaansa antoi tuossa 70:n kieppeillä jäähyväiskonserttinsa, tapahtuma oli joltinakin sensaatio, vaikkei Soini enää loistanutkaan siinä määrin äänellään kuin tulkintataiteellaan. Tiit Kuusikin tulkintataiteesta ovat saaneet eteläisessä Suomessa viime viikkoina käsityksen ne, jotka ovat seuranneet Tallinnan televisiota: *Winterreise* on nähty muutamana jaksena ja todettu esitys kokonaan laulajan tutkituksi työksi.

Tiit Kuusikin äänen todellisista kalibereista saatiin näyttö — ellei muisteta hänen noin kymmentä aikaisempaa oopperavierailuaan — kuitenkin vasta tiistai-iltana. Laulutaiteen asiantuntijat aina ylimmästä auktoriteetista, oopperakoulutuksen professorista Pekka Salomaasta alkaen olivat äimällä löytymä: tuo on jo täydellinen ihme! Lä-

hes 70 vuoden iässä laulajalla ei voi olla tuollaista ääntä!

Mutta onpa vain — avoimeksi kysymykseksi jäi se, oliko Tiit Kuusikilla kenties koko joukon tärkeisen äänimateriaali vai ei.

Aivan kiistattoman selvältä tuntui sen sijaan se, että Kuusikilla täytyy olla jokin aivan erinomainen salaisuus, ellei jokin laulukikka, niin ainakin päälläseisonta, muu joota, transkendentiaalinen mietiskely tai sellainen.

”Minulla ei ole salaisuuksia”

Itse asiassa kuultuna professori Kuusik kuitenkin torjuu tuollaisen epäilyksen koko laajan olemuksensa tuomalla leppoisuudella:

”Ei minulla mitään salaisuutta ole. Minä olevan vain elänyt tervettä elämää, polttanut joskus pookana pari savuketta, mutta en sen jälkeen, tehnyt paljon työtä, voimistellut aamuisin ja koettanut pitää mielen virkeänä. Siinä on tärkeällä sijalla oman puutarhan ja kasvihuoneen tonkiminen mökilläni Meriväljässä Tallinnan lähellä”.

Minkään laulukoulukunnan kannattajaksi Tiit Kuusik ei tunnustaudu inttamälläkään, mutta toteaa sitten, että virolaisilla on luultavasti aika raskassoutuiset ja vaikeasti koulutettavat äänet (niin kuin suomalaisillakin. S.H.)

”Toista on Italiassa, jossa kuulemma oppii laulamaan pelkästä auringinpaisteesta ja hyvästä säästä. En tosin ole koskaan käynyt siellä, mutta olen kuullut kerrottavan.”

Kouluttamisen vaikeudet Tiit Kuusik tietää omasta kokemuksestaan, sillä hän on vuodesta 1940 lähtien ollut Tallinnan konservatorion opettaja, vuodesta 1947 professori. Kansainvälinen urakin hänellä oli jo hyvällä alullaan kun hän vuonna 1938 oli voittanut Wienin laulukilpailut: vuoden ajan hän oli kiinnitettyä Wienin Volkosperiin ja sotavuosina vuodeksi Kasselin oopperaan. Mutta sitten kun Neuvostoliitto oli vapauttanut Viron, matkustamisen vapaus jotenkin väheni, eikä Tiit Kuusik ole saanut tehdyksi sellaista maailmanlaajuista uraa kuin olisi ansainnut. Mexicossa hän on tosin käynyt laulamassa Boris Dodunovin ja reissannut sen lisäksi Unkarissa, Suomessa ja muualla lähitienoilla. Metropolitan on kuitenkin hänen kohdallaan rajoittunut vain katsomossa käymiseen.

Monipuolinen muusikko

Jos siis mitään salaisuuksia ei Tiit Kuusikista saakaan irti, muuttaman hyvän neuvon hän kuitenkin antaa kernaasti:

”Laulajalle olisi erinomaisen tärkeätä osata soittaa jotain instrumenttia. Minä soitin nuorempana selloa ja olin orkesterimuusikkona. Se antaa nyt aivan toisen varmuuden orkesterin kanssa laulaessa. Teoriaa nuoret laulajat joutuvat ehkä opiskelemaan liikaa — enemmän pitäisi olla monipuolista muusikkoutta.”

Liedin, oratorion ja oopperan professori Kuusik katsoo täydentä-

vän toisiaan harmonisesti: se filigraanittö, jonka oppii liedistä, hyödyttää oopperaa, oopperan draamattisuus taas antaa toisenlaisen otteen liediin. Oratorio on hänelle barytonina jonkinlaista välimaastoa, mutta *Luominen* ja *Messias* ovat kuitenkin hänen kantaohjelmistoaan. *Boris*, *Rigoletto*, *Figaro*, *Ruhtinas Igor*, *Lentävä hollantilainen*, *Trubaduuri* ja *Jevgeni Onegin* — siinä hänen tärkeimmät oopperansa.

”Wagneria laulaisin mielelläni — esimerkiksi Jevgeni Mravinskin kanssa lauloin kerran konsertissa *Wotans Abschiedin* ja *Feuerzauberin* — mutta kun ei ole tenoreita! *Lentävää hollantilaista* meillä on silti esitetty ja joku vuosi sitten *Lohengrinia*, mutta enemmän saisi olla.”

Suomalaistakin musiikkia Tiit Kuusik on laulanut, kuten Sibeliusia ja Kuulaa, mutta valittaa sitä, ettei yleisö ymmärrä laulettua suomea.

”Kääntääkään ei voi, sillä laulut on aina laulettava alkukielellä.”

Veljesmaamme laulutaiteen *grand old man* vakuutti muuten viihtyvänään Suomessa kuin kala vedessä, mikä ei ole ihmeekään siihen nähden, miten hyvin kaikkia virolaisia on täällä pidetty kollegoiden toimesta. Keski-ikäkköömme trahteerasi Veikko Tyrväinen kaikki virolaislaulajat kotonaan, ja hengähdystauon jälkeen kaappasi Jaakko Ryhänen kaikki bassot haltuunsa. Ja iltaisin pidetään iloa m/s Laineella niin, että mahtaneeko edes enää pystyssä pysyä. . .

SEPPÖ HEIKINHEIMO